

ЙОСИФ ВОЛОДИМИРОВИЧ ЦАРИК (ДО 70-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Йосиф Володимирович Царик – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри зоології Львівського національного університету імені Івана Франка, академік Лісівничої академії наук України та дійсний член Української екологічної академії наук. Нагороджений Почесною грамотою Президії НАН України та Міністерства освіти й науки України.

Й.В. Царик народився 4 вересня 1946 р. у селі Руда-Колтівська Золочівського району Львівської області в селянській сім'ї. У 1965 р. поступив до Львівського державного університету імені Івана Франка на біологічний факультет. Вищу освіту здобув у 1970 р. і був прийнятий на посаду молодшого наукового співробітника у відділ зоології Державного природознавчого музею АН УРСР.

У 1971 р. поступив до аспірантури за спеціальністю “ботаніка” у відділ експериментальної екології Державного природознавчого музею АН УРСР (пізніше Львівське відділення Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР). Його науковим керівником був професор К.А. Малиновський. Після закінчення аспірантури в 1974 р. працював на посадах інженера-еколога, старшого інженера, провідного інженера, від 1978 р. – на посаді молодшого наукового співробітника, а від 1980 р. – старшого наукового співробітника.

Основні дослідження цього періоду у відділі експериментальної екології були пов'язані з комплексним вивчення біогеоценотичного покриву в Українських Карпатах, в яких поєднувалися дослідження ботаніків, геоботаніків, зоологів і ґрунтознавців. Особисті зацікавлення Й.В. Царика стосувалися вивчення процесів накопичення й розкладу мертвих рослинних решток, структури автотрофного блоку біогеоценозів, їх консортивної організації, структури та функціонування консорції рослин і тварин, дигресивних змін біоценотичного покриву в умовах антропопресії тощо.

У 1977 р. Й.В. Царик захистив кандидатську дисертацію у Дніпропетровському державному університеті на тему “Накопичення і розклад підстилки в біогеоценозах високогір'я Українських Карпат” за спеціальністю 03.00.16 – біогеоценологія. Результати його досліджень, які стосувалися змін біогеоценотичного покриву в Карпатах, структури й продуктивності первинних і вторинних угруповань і, зокрема, структури популяцій автотрофних компонентів та їх реакції на зміну умов середовища, увійшли до колективних монографій “Дигресія біоценотичного покриву на контакте лесного и субальпийского поясов Черногоры” (1984), “Динамика ценопопуляций травянистых растений” (1987), “Структура високогірних фітоценозів Українських Карпат” (1993).

Проведення комплексних досліджень рослинного покриву Карпат зумовило поглиблене вивчення структурної організації популяцій рослин в угрупованнях, спочатку, як пізнання їх структури у фітоценозах, а далі – формування професором К.А. Малиновським нового напрямку популяційних досліджень в Україні, в якому популяція розглядається як природно-історична (генетична) одиниця. Результати цих досліджень опубліковані в багатьох журнальних статтях і підсумковій монографії відділу “Структура популяцій рідкісних видів флори Карпат” (1998).

Після довголітнього керування відділом популяційної екології професором К.А. Малиновським традиції популяційних досліджень продовжив Й.В. Царик, який від 1988 р. очолив відділ спочатку при Львівському відділенні Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР, а далі Інституту екології Карпат НАН України. У 1991 р. він успішно захистив докторську дисертацію на тему “Ценопопуляционная структура высокогорных сообществ Карпат” за спеціальністю 03.00.16 – екологія. Від 1992 до 1997 року виконував обов’язки заступника директора з наукової роботи Інституту екології Карпат НАН України.

На посаді завідувача відділу популяційної екології значну частку своєї науково-дослідницької роботи присвятив пошуку нових екологічних напрямів щодо вивчення популяційної організації видів, сучасних проблем трансформації біорізноманіття та причин, що їх зумовлюють, а також організації й проведення польових та експериментальних досліджень у Карпатах. Основна увага цього періоду була спрямована на подальше розгортання популяційних досліджень, в яких поєднувалися різносторонні аспекти екологічного спрямування.

Велике значення в діяльності професора Й.В. Царика як дослідника й ученого відіграв високогірний біологічний стаціонар “Пожижевська”, який розташований у найвищому гірському масиві Українських Карпат – Чорногорі. Він доклав чимало зусиль, щоби після свого понад півстолітнього існування біологічний стаціонар й надалі залишався важливою базою для наукової роботи не лише науковців Інституту, але й багатьох інших науково-дослідних, вищих навчальних і природоохоронних установ України й зарубіжжя. Упродовж кількох десятків років тут ведуться оригінальні й поглиблені дослідження з вивчення різних екологічних проблем щодо об’єктів рослинного й тваринного світу, структури їхніх популяцій та особливостей функціонування за умов змін середовища.

Різностороннє вивчення структурної організації популяцій та їх змін під впливом різних чинників середовища відображені в монографіях за редакцією Й.В. Царика, в яких розглядаються проблеми стратегії популяцій рослин у природних й антропогенно змінених екосистемах Карпат, внутрішньопопуляційна різноманітність рідкісних, ендемічних і реліктових видів, їх адаптаційний потенціал, концепція життєздатності популяцій рослин і механізми, завдяки яким

вона забезпечується. Серед них “Стратегія популяцій рослин у природних і антропогеннозмінених екосистемах Карпат” (2001), “Внутрішньопопуляційна різноманітність рідкісних, ендемічних і реліктових видів рослин Українських Карпат” (2004), “Життєздатність популяцій рослин високогір’я Українських Карпат” (2009), “Механізми самовідновлення популяцій” (2014).

Підведенням підсумків у розв’язанні актуальних теоретичних та прикладних проблем збереження біорізноманіття є публікації науково-практичних рекомендацій за редакцією проф. Й.В. Царика “Збереження біотичного різноманіття у високогір’ї Українських Карпат” (2009) та “Популяційне різноманіття рідкісних видів високогір’я Українських Карпат: збереження та управління” (2013), присвячені актуальним природоохоронним проблемам існування біосистем високогір’я Українських Карпат та їх моніторингу. Науково обґрунтовані пропозиції базуються на багаторічних дослідженнях популяцій та оселищ рідкісних, ендемічних і реліктових видів рослин і тварин, на підставі яких запропоновано заходи комплексного підходу до їх збереження.

За час своєї наукової діяльності Й.В. Царик спілкувався й підтримував стосунки з багатьма видатними вченими в галузі ботаніки, зоології, геоботаніки, екології, біоценології, ґрунтознавства тощо. Серед них: А. Тахтаджян, Т. Работнов, В. Мазінг, Є. Любарський, Б. Міркін, В. Диліс, Л. Носова, А. Уткін, Р. Родін, Л. Заугольнова, Л. Жукова, О. Смірнова, В. Понятовський, Л. Горчаковський та інші дослідники. Він був керівником міжнародних наукових проєктів: німецько-українського “Трансформаційні процеси в регіоні Верхнього Дністра” та “Оцінка стану популяцій рослин міжнародних Червоних списків в Українських Карпатах” за підтримки науково-технологічного центру в Україні.

Від 1998 р. і до тепер Й.В. Царик є завідувачем кафедри зоології Львівського національного університету імені Івана Франка, де успішно поєднує плідну науково-організаційну діяльність з педагогічною роботою й викладає різні навчальні дисципліни: “Зоологія хребетних”, “Популяційна екологія”, “Екологія”, “Біорізноманіття”, “Екологія тварин”. Учене звання професора йому присвоєно в 2003 р.

За роки наукової та педагогічної діяльності проф. Й.В. Царик є автором та співавтором понад 250 наукових, науково-популярних та навчально-методичних праць, 13 монографій, 10 навчальних посібників. Під його керівництвом в Інституті захищено 5 кандидатських і 4 докторські дисертації.

Професорові Й.В. Царику як ученому властива особлива наполегливість та професіоналізм, він є ініціатором багатьох сучасних ідей екологічного спрямування, володіє здібностями не тільки науковця, а й педагога та організатора, які вміло застосовує для формування екологічного світогляду сучасної молоді. Ці риси йому вдалося прищепити своїм численним учням. Його особистими якостями є діловитість і демократизм, творчість характеру та життєвий оптимізм.

Дмитрах Р.І., Кияк В.Г., Кобів Ю.Й.

Щиро бажаємо шановному ювіляру міцного здоров'я, невичерпного натхнення, реалізації творчих задумів і нових звершень для розвитку науки та освіти за краще майбутнє на славу нашої України! Многая і благая літ!

Колеги відділу популяційної екології
та колектив співробітників Інституту екології Карпат НАН України.

*РОСТИСЛАВА ІГОРІВНА ДМИТРАХ
ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ КИЯК
ЮРІЙ ЙОСИПОВИЧ КОБІВ*